

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

© Мірошник Р.О., Коцовський Ю.І., 2013

Проаналізовано проблеми інноваційної діяльності в Україні. Обґрунтована вагомість сучасної інноваційної діяльності для економічного розвитку. Визначено особливості інноваційного розвитку України на сучасному етапі. Закцентовано увагу на необхідності інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності економіки. Запропоновано заходи щодо створення реальних програм і забезпечення успіху їх реалізації в промисловості. Запропоновано створити ефективну централізовану державну систему координації інноваційного розвитку економіки, яка передбачатиме створення Міністерства з питань науки та інновацій; встановлення тісніших і відповідальніших партнерських відносин між владою, усіма учасниками національної інноваційної системи і суспільством; створення системи постійного моніторингу динаміки інноваційного розвитку України; розгортання урядової програми реалізації Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів.

Ключові слова: інновації, інвестиції, інноваційна діяльність, інноваційна політика, інноваційний розвиток.

PROBLEMS OF INNOVATION ACTIVITY OF INDUSTRY OF UKRAINE

© Miroshnyk R.O., Kotsovskyi Yu.I., 2013

The article reveals the problems of the innovation activity in Ukraine. The significance of contemporary innovation for economic development is substantiated. The peculiarities of innovative development of Ukraine today are defined. The need of investment support of economic innovation activity is emphasized. Measures for creation of real programs and providing with their successful realisation in industry are proposed. It is proposed to create an effective centralized state system of coordination innovative economic development that will include the creation of the Ministry of Science and Innovation, establishing closer and responsible partnerships between government, all members of the national innovation system and society, a system of constant monitoring of the dynamics of innovation development of Ukraine, and to launch and develop Open Government Programme of Innovative Development Strategy of Ukraine for 2010-2020 in the conditions of the globalization challenges.

Key words: innovation, investment, innovation activity, innovation policy, innovation development.

Постановка проблеми

Основою сучасного розвитку економік провідних держав світу є високий рівень інноваційної діяльності на усіх рівнях всередині цих країн, а також значний обсяг інвестицій, що надходять як в економіку цих держав, так і в конкретні підприємства загалом. В Україні ж на сучасному етапі розвиток економіки відбувається низькими темпами. Українські підприємства у своїй основній масі мало звертають увагу на питання інвестування у розвиток технологій виробництва, методів обробки і переробки сировини і матеріалів, у розвиток інтелектуального капіталу та “ноу-хау” тощо. Це

стосується не лише вітчизняних інвесторів, але й потенційних інвесторів із-за кордону, які бояться вкладати кошти (інвестиції) у промисловість України. Така ситуація пов'язана з багатьма обставинами, які створили несприятливий інвестиційний клімат в Україні, зокрема такими можна вважати: жорстку податкову політику, бюрократичність управління, відсутність належного правового забезпечення більшості видів діяльності, неналежна регулятивна політика з боку органів державної влади, відсутність стимулювальних чинників (дотацій, пільг, асигнувань з боку держави), нестабільна політична ситуація в державі. Занепокоєння викликає той факт, що у вітчизняній промисловості не набули поширення інноваційні процеси. Кількість підприємств, які впроваджують інновації, щорічно зменшується і становить приблизно 12–14 %, а це у 3–4 рази менше, ніж в інноваційно розвинених державах.

Важливість цієї проблеми полягає у тому, що реальна можливість залишитись на наявних світових ринках, як мінімум на існуючих позиціях, вимагає значних фінансових, матеріальних, технічних та нематеріальних вкладень у промисловість загалом та в підприємства зокрема. Без належних засобів для розвитку та так званої “новизни розвитку”, під якою розуміються інновації, в сучасному світі у нашої держави немає шансів не тільки на розвиток, а й на виживання. Тому важливо звернути увагу саме на розвиток інноваційної діяльності у промисловості України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблематика інноваційної діяльності досліджується у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Класиками інноваційної теорії, беззаперечно, є М. Портер, Дж. Данінг, Й. Шумпетер та ін., їхні праці стали основою моделей інноваційного розвитку.

Питання проблем сучасного стану промисловості України висвітлюються у працях вітчизняних науковців, таких як: Амоша О.І., Кузьмін О.Є., Петрович Й.М., Семиноженко В.П., Федулова Л.І., Чухрай Н.І. та ін.

Зокрема, О.І. Амоша у працях [1–3] досліджує інноваційний шлях розвитку економіки України, визначає його проблеми та можливі рішення, акцентує увагу на перешкодах, стимулах, перспективах та економічному забезпеченні інноваційної діяльності. Л.І. Федулова, розглядаючи модернізацію України, наводить організаційні механізми формування результативної регіональної інноваційної сфери [4–5]. В.П. Семиноженко акцентує увагу на технологічних парках в Україні як першому досвіді формування інноваційної економіки [6].

Незважаючи на той факт, що проведено багато досліджень, як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями стосовно інноваційної діяльності, питання інновації та їх вплив на підприємства та економіку загалом залишається не до кінця розглянутим, а особливо у тих аспектах, що стосуються саме економіки України. Не розкрито механізми і схеми поєднання вітчизняних та іноземних інвестицій з інноваціями, що є основою реально діючої інноваційної діяльності. Не повною мірою визначені можливості інноваційного шляху розвитку економіки України.

Постановка цілей

Дослідження прикладних проблем інноваційної діяльності промисловості України зумовлює постановку таких цілей:

- виявлення проблем в інноваційній діяльності у вітчизняній економіці;
- розроблення напрямів забезпечення розвитку інноваційної діяльності у промисловості України.

Виклад основного матеріалу

Успіх інноваційної політики промисловості України на глобальному ринку має визначатись обсягами інвестицій, які вона отримує ззовні, а також із внутрішніх джерел для розвитку високотехнологічного виробництва, зростання частки високотехнологічного експорту, підвищенням зацікавленості зарубіжних корпорацій і висококваліфікованих спеціалістів співпрацювати з українськими підприємствами, а також масштабами використання заощаджень населення з метою інвестування у національну економіку. Визначення і активна реалізація

пріоритетів інноваційного розвитку України які мають сприяти зміцненню на світовому і європейському рівнях іміджу України, як держави зі значним науковим і освітнім потенціалом, що здатна створювати найсучаснішу високотехнологічну продукцію, повинна ґрунтуватися на світових стратегічних критеріях і механізмах підвищення конкурентоспроможності промисловості на зовнішніх і внутрішніх ринках.

Важливим завданням інноваційної політики є визначення тих галузей промисловості, які повинні зменшити критичну залежність України від імпорту. Значні обсяги зарубіжної продукції на вітчизняному ринку зумовлюють “вимивання” з економіки країни значних коштів на користь країн-імпортерів, унеможливають створення нових робочих місць, необхідних для забезпечення повної зайнятості робочої сили, та гальмують інноваційний розвиток промисловості.

До таких галузей народного господарства України належать: агропромисловий сектор і забезпечення населення продуктами харчування; легка промисловість; фармацевтична галузь; виробництво середньо- і високотехнологічної продукції широкого вжитку тощо.

Загальнодержавними і водночас галузевими, регіональними, а також підприємницькими пріоритетами інноваційної політики залишаються завдання щодо вирішення проблеми докорінного зменшення ресурсо- і енергомісткості вітчизняної промисловості, підвищення віддачі від потенціалу матеріальних і енергетичних ресурсів, наявних в Україні, і тих, що залучаються ззовні, а також підвищення рівня соціалізації інновацій. Механізм виконання цих пріоритетних завдань зовнішньої і внутрішньої інноваційної політики в Україні переважно відпрацьовано. Він ґрунтується на використанні програмно-цільового підходу, проте існуюча система формування і, особливо, реалізації програм є неефективна. У зв'язку з цим необхідно здійснити системні заходи щодо вдосконалення програмно-цільового механізму реалізації пріоритетних завдань в інноваційній сфері. Зокрема, необхідно переглянути існуючий перелік програм як на державному, так і на усіх нижчих рівнях з метою визначення їх тематичної актуальності, ступеня відповідності пріоритетам, повноти забезпеченості кадровими, фінансовими та іншими ресурсами, відпрацьованості механізмів контролю і відповідальності за їх виконання. Має бути здійснена комплексна експертна проблемно-орієнтована оцінка програм з погляду їх відповідності визначеним пріоритетам. Для оцінки програм і проектів з найактуальніших проблем слід залучити незалежних міжнародних експертів. Системний підхід повинен використовуватись як у розробці кожної окремої програми, так і у формуванні усього комплексу програм, що має забезпечити підвищення синергетичного ефекту від узгодження дій з виконання програм [7, с. 28, 29].

Корпоративний сектор повинен стати основою інноваційного розвитку вітчизняної промисловості. Однією з головних причин недостатнього впливу корпоративного сектору на інноваційний розвиток економіки України є невідповідність корпоративної структури, яка формується в Україні, головним вимогам інноваційного розвитку. Сукупність довготермінових чинників сталого економічного розвитку України потребує конкретизації і виділення тих, які відображають специфіку ефективного поєднання інвестицій та інновацій. Велика кількість галузей промисловості, які ще донедавна вважалися найпрогресивнішими і які наша держава планує потужно розвивати (зокрема, напівпровідникова мікроелектроніка і виробництво ЕОМ, авіаційна та атомна промисловість, виробництво ракет-носіїв, надточного обладнання тощо), не належить до шостого технологічного укладу (біо- і нанотехнології, гена інженерія, мембранні і квантові технології, фотоніка, мікромеханіка, термоядерна енергетика), який розвивається у світі сьогодні та відповідно не зможе забезпечити високу конкурентоспроможність на світовому ринку у довгостроковій перспективі [8, с. 63].

Інноваційна діяльність промисловості України потребує інвестиційного наповнення, тобто вкладення інвестицій у різноманітні галузі вітчизняної економіки. В економічній літературі існують різні підходи до визначення інвестиційної привабливості держави як сукупності політичних, правових, економічних, екологічних і соціальних умов, що впливають на інвестиційну діяльність вітчизняних і закордонних інвесторів. Необхідно зазначити, що систему визначальних чинників становлять: політико-правове середовище, що характеризується політичною стабільністю суспільства, наявністю і стабільністю нормативної бази підприємницької і інвестиційної діяльності;

економічне середовище або стабільність національної валюти, темпи росту інфляції, режим оподаткування, валютного регулювання та контролю, стан фондового ринку і фінансово-кредитної системи, платоспроможність внутрішнього ринку; ресурси та інфраструктура, соціально-культурне середовище, екологія тощо [9, с. 366].

Для того, щоб промисловість України була конкурентоспроможною та посідала належне місце у глобальній світовій економіці, її інноваційна система повинна органічно вписуватися у створену розвиненими країнами глобальну інноваційну сферу. Вітчизняна промисловість входить до глобального економічного простору як “маргінальна” частина, оскільки має нееквівалентний обмін товарами і є технологічно залежною від країн – центрів глобальної економіки, не здатна успішно конкурувати продуктами та послугами на зовнішніх ринках. Інноваційні процеси в Україні є нестійкими та позбавлені чітких довгострокових стимулів для інноваційної діяльності [10, с. 79].

У багатьох галузях промисловості, а також в більшості невиробничих галузей України інноваційна діяльність не використовується на систематичній основі для підвищення продуктивності і якості праці, створення нових середньо- і високотехнологічних робочих місць. Інноваційна діяльність в Україні переважно сконцентрована у низькотехнологічному секторі промисловості та фінансово-банківському секторі, а також лише у деяких регіонах дуже слабо зорієнтована на широке застосування в економіці та в суспільстві науково-технічних знань.

Відсутність системного наповнення в інноваційному розвитку промисловості та суспільства загалом нівелює зусилля, які прикладаються для цього в окремих інноваційно активніших галузях і регіонах, залишає невикористаним великий потенціал, який мають суб’єкти господарювання. Тому існує необхідність в ініціюванні процесу широкого впровадження інноваційних програм розвитку в усіх галузях, регіонах, на підприємствах і установах поряд з програмами випереджального інноваційного розвитку у пріоритетних напрямках економіки.

Для створення реальних програм і забезпечення успіху їх реалізації у промисловості передбачається реалізувати такі напрями:

- провести технологічний аудит з метою оцінки вихідного стану інноваційного розвитку на рівні усіх суб’єктів економічної діяльності незалежно від форми власності;
- провести оцінку практики обліку, збереження і використання нематеріальних активів, надати професійну допомогу тим суб’єктам економічної діяльності, які її потребують;
- створити розгалужену мережу організацій-посередників для надання на ринкових засадах всебічної допомоги підприємствам і установам (особливо малим і середнім) у розгортанні інноваційної діяльності. На початковій стадії такі організації-посередники мають отримувати державну фінансову підтримку;
- на підтримку інноваційної діяльності необхідно забезпечити цільову орієнтацію стимулів безпосередньо для впроваджувальників інновацій. Для підприємств, які хочуть вперше розпочати інноваційну діяльність, необхідно створити механізм державної фінансової підтримки на умовах пільгових субсидій, а в окремих випадках – механізм безоплатності.

Враховуючи системний статус інноваційної моделі економічного розвитку, необхідності узгодженого реагування в процесі розгортання інноваційної діяльності на зовнішні і внутрішні виклики, Україні потрібно мати ефективну масштабну інноваційну політику. Така політика може бути забезпечена лише за допомогою налагодження централізованого урядового управління інноваційним розвитком.

Одним із напрямків інноваційної діяльності у промисловості України повинно бути створення ефективної централізованої державної системи координації інноваційного розвитку економіки, яке передбачатиме таке [7]:

1. Створення Міністерства з питань науки та інновацій. На це міністерство покладається координація зусиль усіх органів влади у сфері наукової та інноваційної діяльності, забезпечення виконання передбачених Стратегією заходів. Для успішної реалізації міжвідомчих повноважень міністерство має очолити перший віце-прем’єр України.

2. Встановлення тісніших і відповідальніших партнерських відносин між владою, усіма учасниками національної інноваційної системи і суспільством. Участь представників науки, освіти і

підприємництва, громадськості у формуванні інноваційної політики має винятково важливе значення для демократизації процесів прийняття рішень стосовно інноваційного розвитку України. З цією метою доцільно:

- відродити діяльність Ради з питань науки та науково-технічної політики при Президентові України, перетворивши її у Національну раду з питань економічної і інноваційної політики України, яка має стати своєрідним форумом стратегічного менеджменту процесів просування України шляхом інноваційного розвитку;

- вдосконалити діяльність Координаційної ради з проблем підвищення конкурентоспроможності економіки при Кабінеті Міністрів України, розширивши її вплив на узгоджене вирішення проблем конкурентоспроможності і інноваційного розвитку;

- створити подібні ради при усіх центральних, галузевих та міських органах влади.

3. Розгорнути урядову програму реалізації Стратегії, зміст якої має бути наповнений конкретними заходами щодо здійснення передбачених Стратегією реформ і змін, визначені терміни їх виконання, відповідальні органи і особи, а також необхідні ресурси.

4. Створити систему постійного моніторингу динаміки інноваційного розвитку України. З цією метою привести у відповідність з європейськими стандартами державну систему обліку і статистики інноваційної діяльності. Переглянути і уточнити існуючі державні програми у сфері інформатизації з метою активнішого використання можливостей інформаційних технологій і електронних засобів комунікацій, зокрема методологічних і ситуаційних центрів в інтересах інноваційного розвитку країни.

В умовах глобалізації та існуючих неоліберальних ринкових порядків Україна повинна мати чітку стратегічну політику свого надійного позиціонування на глобальному та європейському рівнях, яка має спрямовуватися на чутливе випереджальне реагування на динамічні зміни, що відбуваються у світовій економіці, з метою здійснення цілеспрямованих заходів щодо забезпечення виходу української економіки на міжнародні ринки збуту товарів та послуг і здатність постійно розвиватися за інноваційно-інвестиційною моделлю. Ключовим питанням стратегічної інноваційної політики є визначення тих напрямків інноваційного розвитку економіки, з яких Україна здатна отримати рівень доданої вартості не нижчий, ніж той, що існує в масштабах глобальної економіки. Тобто конкурентоспроможність економіки України на світовому ринку має забезпечуватись в подальшому інтенсивним нарощуванням частки експорту продукції з високим рівнем доданої вартості у загальному обсязі експорту. Сценарні розрахунки показують можливість підвищення цієї частки до 2020 р. з теперішніх 7–10 до 40–45 % (розрахунки для України здійснено відповідно до середнього показника країн ЄС, який прийнято за 100 %) [7, с. 28, 29].

У кінцевому підсумку можна стверджувати, що на сучасному етапі Україна намагається рухатись у напрямку розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності, проте цей процес є складним, фінансово-затратним, вимагає належної уваги з боку держави, коректного правового регулювання, подолання низки бар'єрів, пов'язаних з недоліками у правовій, регуляторній та законодавчій сферах. Необхідне подолання негативного інвестиційного клімату і створення умов для впровадження інновацій.

Висновки

Провівши це дослідження, можна зробити висновок про низький рівень інноваційної діяльності вітчизняної промисловості. Подолання кризових явищ в економіці України, покращення інвестиційної привабливості вітчизняних галузей народного господарства потребує докорінних змін та впровадження ефективних заходів. Сьогодні дуже важливим є поєднання інвестиційної та інноваційної діяльності в єдиний процес, перетворити їх в одну взаємопов'язану систему. Керівництву держави варто вжити рішучих заходів щодо подолання негативного інвестиційного клімату у нашій державі, зокрема створити реальну систему забезпечення захисту прав інвесторів, забезпечити реальні умови для інвестування в усі галузі економіки. Отже, можна стверджувати, що майбутнє промисловості України напряду залежатиме від подолання проблем інноваційно-

інвестиційної сфери економіки, а також належного стимулювання розвитку наукового потенціалу та належного забезпечення розвитку НДДКР.

Перспективи подальших досліджень

Питання розроблення ефективних напрямів інноваційної діяльності вітчизняної промисловості не втрачають своєї актуальності. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на виявлення потенціалу розвитку інновацій у вітчизняній промисловості, пошуку можливих варіантів вирішення проблем функціонування галузей народного господарства, встановлення можливості обмеження впливу негативних чинників та стимулювання позитивних чинників впливу на розвиток інноваційної діяльності вітчизняної економіки.

1. Амоша О. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О. Амоша // *Економіст*. – 2005. – № 6 – С. 28–33. 2. Амоша О.І., Мельцер Л.Г. Інноваційна діяльність у регіональному розрізі: перешкоди, стимули, перспективи / О.І. Амоша, Л.Г. Мельцер // В кн.: *Интеллектуальная собственность. Использование. Внедрение. Передача* / под общ. ред. Ю.Н. Киклевича // *Донецкое региональное отделение Академии технологических наук Украины*. – Донецк: МЧП “ВИК”, 2007. – С.40–50. 3. Амоша О.І. Активізація інноваційної діяльності: економічне забезпечення: монографія / О.І. Амоша, В.П. Антонюк, А.І. Землякін та ін. – Донецьк: Інститут економіки промисловості, 2007. – 327 с. 4. Технологічна модернізація промисловості України / за ред. Л.І. Федулової; *Ин-т екон. та прогнозув.* – К., 2008. – 472 с. 5. Федулова Л.І. Організаційні механізми формування результативної регіональної інноваційної системи / Л.І. Федулова // *Стратегічні пріоритети*, – 2009 – №4(13),– С. 157–165. 6. Семиноженко В.П. Технологічні парки в Україні: перший досвід формування інноваційної економіки / В.П. Семиноженко // *Економіка України*. – 2004. – № 1.– С. 16–21. 7. Проект стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>. 8. Захарін С.В. Інвестиції в інновації: теорія, парадигма, методологія досліджень / С.В. Захарін // *Актуальні проблеми економіки*. – 2010. – №4. С. 60 – 64. 9. Коваленко С.О. Інвестиційний клімат в Україні та напрями його покращення / С.О. Коваленко // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2012. – № 38. – С. 366 – 368. 10. Полковниченко С.О., Аркадьєва Н.В. Вплив прямих іноземних інвестицій на інноваційний розвиток України / С.О. Полковниченко, Н.В. Аркадьєва // *Науковий вісник ЧДІЕУ*. – 2011. – №1. – С. 78 – 85.